

Archeologienota: Het archeologisch vooronderzoek aan de Grote Markt te Tienen

**Annelies De Raymaeker en Caroline Dockx
Vanessa Vander Ginst**

**Tienen, 2017
Studiebureau Archeologie bvba**

Archeologienota: Het archeologisch vooronderzoek aan de Grote Markt te Tienen

**Annelies De Raymaeker en Caroline Dockx
Vanessa Vander Ginst**

**Tienen, 2017
Studiebureau Archeologie bvba**

Colofon

Archeologienota: Het archeologisch vooronderzoek aan de Grote Markt te Tienen
--

Initiatiefnemer:	Stad Tienen
Projectleiding:	Maarten Smeets
Erkend archeoloog:	Vanessa vander Ginst
Auteurs:	Annelies De Raymaeker, Caroline Dockx en Vanessa Vander Ginst
Foto's en tekeningen:	Studiebureau Archeologie bvba (tenzij anders vermeld)

Op alle teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Studiebureau Archeologie bvba mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd, bewerkt en/of openbaar gemaakt, hetzij door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

Studiebureau Archeologie bvba
Bietenweg 20
3300 Tienen
www.studiebureau-archeologie.be
info@studiebureau-archeologie.be
tel: 0474/58.77.85
fax: 016/77.05.41

©2017, Studiebureau Archeologie bvba

Inhoudstafel

Inhoudstafel	1
Hoofdstuk 1 Bureauonderzoek	3
1.1 Beschrijvend gedeelte	3
1.1.1 Administratieve gegevens	3
1.1.2 Archeologische voorkennis	5
1.1.3 Onderzoeksopdracht	5
1.1.4 Beschrijving van de geplande werken	6
1.1.5 Werkwijze	21
1.2 Assessmentrapport	22
1.2.1 Landschappelijke ligging van het projectgebied	22
1.2.2 Historische beschrijving van het projectgebied	27
1.2.3 Archeologisch kader van het projectgebied	46
1.2.4 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied	46
1.2.5 Synthese	49
Hoofdstuk 2 Het archeologisch onderzoek met proefputten en –sleuven	52
2.1 Beschrijvend gedeelte	52
2.1.1 Administratieve gegevens	52
2.1.2 Beschrijving onderzoeksopdracht	53
2.1.3 Werkwijze en strategie	54
2.2 Assesment proefputtenonderzoek en vondstmateriaal	56
2.3 Interpretatie van de archeologische site	70
2.4 Samenvatting	72
Hoofdstuk 3: Programma van Maatregelen	74
3.1 Administratieve gegevens	74
3.2 Gemotiveerd advies	74
3.3 Programma van maatregelen	75
Bibliografie	76
Bijlagen	

Fig. 1.1: Uittreksel van de topografische kaart met situering van het projectgebied (©Databank Ondergrond Vlaanderen).

Fig. 1.2: Situering van het projectgebied binnen de verschillende Vlaamse archeoregio's¹.

¹ <https://onderzoeksbalans.onroerendergoed.be/onderzoeksbalans/archeologie>

Fig. 1.3: Uittreksel van het kadasterplan met situering van het projectgebied (©CADGIS).

1.1.2 Archeologische voorkennis

Er is geen archeologische voorkennis over het projectgebied.

1.1.3 Onderzoeksopdracht

Het archeologisch vooronderzoek beoogt vast te stellen of er een archeologische site aanwezig is op een terrein, wat de karakteristieken en de bewaringstoestand van deze site zijn, wat haar relatie is met het landschap, welke waarde ze heeft, en hoe ermee moet omgegaan worden in het kader van bodemingrepen.

De Code Goede Praktijk draagt een aantal mogelijke fasen aan, opgedeeld in prospectie zonder ingreep in de bodem (bureaustudie, landschappelijk bodemonderzoek, geofysisch onderzoek, veldkartering) en prospectie met ingreep in de bodem (verkennend archeologisch booronderzoek, waarderend archeologisch booronderzoek, proefsleuven en proefputten, proefputten in functie van steentijd artefactensites). Na voltooiing van elke fase in het vooronderzoek wordt afgewogen of verder vooronderzoek noodzakelijk is en wat de aard van dat vooronderzoek is. Na iedere fase in het vooronderzoek volgt verder vooronderzoek, zonder ingreep in de bodem of met ingreep in de bodem, indien op basis van de reeds uitgevoerde fase(s) van het vooronderzoek onvoldoende informatie gegenereerd is om:

- de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site afdoende te staven.
- een gemotiveerde uitspraak te doen over het al dan niet moeten nemen van maatregelen.
- een plan van aanpak voor een archeologische opgraving op te maken.

- een plan van aanpak voor een behoud in situ op te maken.

De keuze van de methode voor verder vooronderzoek wordt gebaseerd op de volgende vier criteria, aangezien het doel van een archeologisch vooronderzoek immers is om met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bovenstaande informatie te kunnen leveren:

- Is het mogelijk deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het nuttig deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het overdreven schadelijk voor het bodemarchief deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het noodzakelijk deze methode toe te passen op dit terrein (kosten-batenanalyse)?

Vraagstelling:

- Kan de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site afdoende gestaafd worden?
- Zijn er archeologisch relevante sites aanwezig?
- Wat is het wetenschappelijk potentieel van de aanwezige sites?
- Moeten er bijkomende maatregelen genomen omwille van eventuele aanwezige sites?
- Maak een plan van aanpak op voor een eventueel vervolgonderzoek.
- Kunnen maatregelen voorgesteld worden voor een eventueel behoud in situ van een aanwezige archeologische site? Hoe kunnen deze maatregelen afgedwongen en gecontroleerd worden?

Randvoorwaarden: niet van toepassing.

1.1.4 Beschrijving geplande werken:

Het projectgebied heeft een totale oppervlakte van 9825 m² en omvat de volledige Grote Markt van Tienen alsook de Schapenmarkt en de Kalkmarkt die aansluiten op de Grote Markt. De geplande werken bestaan uit de heraanleg van deze markten, rioleringswerken waarbij de oude riolering wordt vervangen en het stelsel (RWA-DWA) gescheiden wordt, het aanleggen van twee bufferbekkens en het aanleggen van een tuin rondom de kerk en mogelijk ook het Heldensquare.

In een eerste fase (2018) worden de kerktuin en de kalkmarkt alsook het verlengde van de Gilainstraat achter de kerk uitgevoerd. In een tweede fase (2019) wordt dan het grote plein en de rondom liggende gevels alsook de Schapenmarkt uitgevoerd. (zie fig 1.4) Aan de westelijke zijde van de Grote markt worden de huidige terrasluifels aan de gevels vervangen met een maximale uitval van 4m. (zie fig 1.5) Door het inkorten van de terrasconstructies komen de gevels terug op één lijn te staan en kan het licht ook dieper tot in de gebouwen binnendringen. Langs de horecaluifels komt een autovrije voetgangersweg die van het plein gescheiden wordt door een multifunctionele strook die kan dienen voor zomerterrassen, markt, recreatie, groenvoorzieningen, zitmogelijkheden, etc. De verschaling tussen het plein en de nieuwe brede rand gebeurt door een rij hoge kolommen (7m50) die ook dienst doen als zitplek, ontmoetingsplek, aanlichten bomen, voeding marktkramen, etc. (zie fig 1.6) De exacte diepte van de funderingen voor de kolommen zijn op dit moment nog niet gekend.

Fig. 1.4: Fasering van het project

Fig. 1.5: Nieuwe maatvoeringen voor de terrassen rondom het plein.

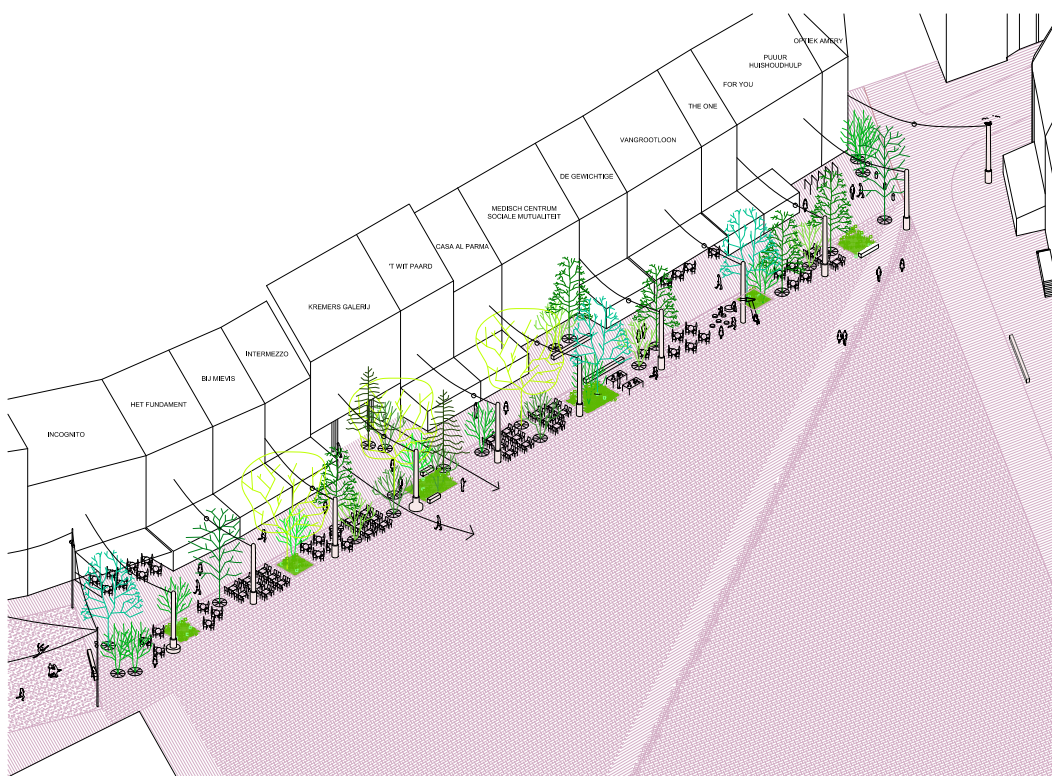

Fig. 1.6: Overzicht van de nieuwe opstelling voor de westelijke pleingevel.

Ten tweede wordt er beoogd om rondom de Onze-Lieve-Vrouw-ter-Poel kerk en het Heldensquare een tuin aan te leggen. Er zal binnen deze visie meer groen aangeplant worden en het geheel zal omrand worden. Wat betreft deze omranding zijn er verschillende typologieën combineerbaar (fig. 1.7 en 1.8). Er wordt eveneens losstaand meubilair voorzien om de tuin te kunnen inrichten als een park. Verder worden de beelden en beschermde monumenten die zich momenteel op of rond de Grote Markt bevinden in de tuin opgenomen om er als het ware een beeldentuin van te maken. Deze plannen zullen geen grote verstoring van het bodemarchief tot gevolg hebben. De bomen die rondom de kerk zouden aangeplant worden, zullen op een minimumafstand van 2 m van de kerk geplant worden, zodat de kerk niet beschadigd wordt. Ook rondom het Heldensquare zou er meer groen aangeplant worden. Dit werd doorgesproken met Onroerend Erfgoed en het ontwerpbureau. Huidige plannen toegevoegd aan de nota werden tijdens hun laatste overleg goedgekeurd.

Fig. 1.7: Omranding van de kerktuin.

Fig. 1.8: Impressie van de te creëren tuin.

Ten derde zal er diagonaal over het plein een wandellijn worden aangelegd die het plein in twee vlakken breekt, en gebruikers begeleid van de ene handelskern (Leuvensestraat) naar de andere (Nieuwstraat) (fig. 1.9).

Fig. 1.9: Impressie van de voorzijde van de Onze-Lieve-Vrouw ter Poel kerk.

Ten vierde wordt er ter hoogte van de Schapenmarkt een kleiner evenementenplein voorzien. Dit plein krijgt centraal een 'podium' uit gekleurd asfalt, waarlangs vier grote verlichtingspalen geplaatst worden en waar losstaand meubilair wordt voorzien. Ook zal een waterpartij geïnstalleerd worden om het plein tot een actieve speelplek om te vormen (fig. 1.10). De technische installatie van de fontein zal ondergronds geplaatst worden naast het bufferbekken op de Grote markt (diepte max. 3m50).

Fig. 1.10: Impressie van het evenementenplein ter hoogte van de Schapenmarkt.

Bij de heraanleg van de Bestaande toestand van de Grote Markt is het de bedoeling om een deel van de riolering te vernieuwen en een deel van de verharding te recupereren om nadien opnieuw te gebruiken voor de heraanleg van de Grote Markt. Tijdens de rioleringswerken zullen eveneens twee grote bufferbekkens aangelegd worden (fig. 1.11; 1.12 en 1.13). Het grootste bekken situeert zich aan de voorzijde van het stadhuis en het tweede en kleinere bekken situeert zich ter hoogte van de

Kalkmarkt. De afmetingen van deze bufferbekkens bedragen 45,5 m (l) x 11m (b) x 2m(d) op de grote markt en 22,5m (l) op 2m (b) x 2m (d) op de kalkmarkt.².

Alle informatie met betrekking tot de geplande werken werd aangeleverd door de initiatiefnemer. Alle informatie die momenteel voorhanden is, wordt vermeld in de archeologienota. Uit de terreinsneden kan de concrete ingreep in de diepte niet duidelijk afgelezen worden (fig.1.14). Er kan echter van uit gegaan worden dat deze telkens minimaal is. Enkel de twee geplande bufferbekkens en mogelijk de waterpartij zullen een plaatselijke, diepere uitgraving vereisen.

² Alle informatie met betrekking tot de geplande werken werd aangeleverd door de initiatiefnemer. Alle informatie die momenteel voorhanden is, wordt vermeld in de archeologienota. De plannen worden ook in digitaal in bijlage meegeleverd om de leesbaarheid te bevorderen.

Fig. 1.11: Plan van de bestaande toestand.

Fig. 1.12: Voorontwerp van de geplande werken met de luifels, de waterpartij en de tuin rondom de kerk en het Heldensquare.

Fig. 1.13: Rioleringsplan met de locatie van de bufferbekkens.

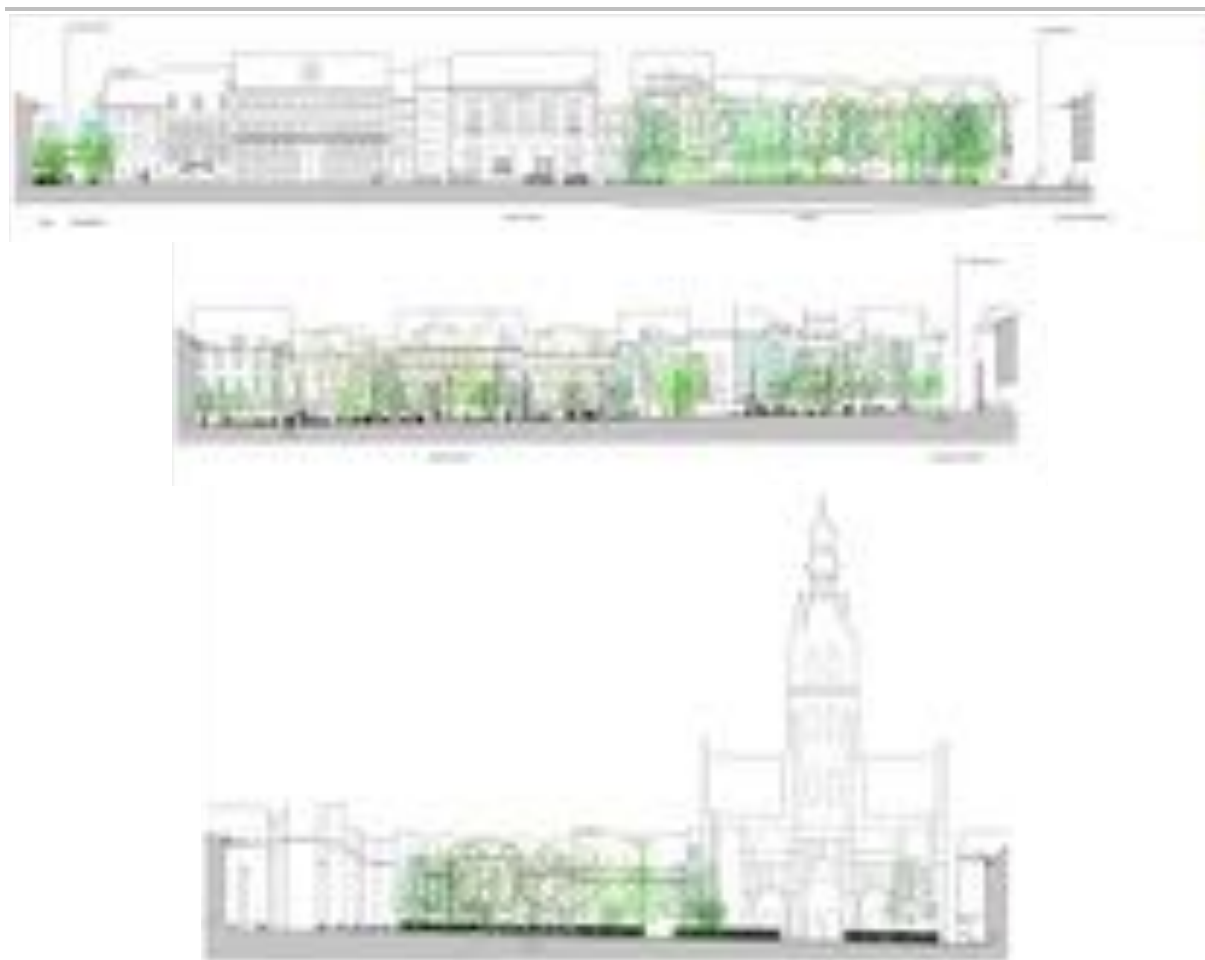

Fig. 1.14: Geplande doorsnedes van de Grote Markt.

1.1.5 Werkwijze

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online onderzocht via www.dov.vlaanderen.be. Op basis van de onderzochte kaarten werd gepoogd een duidelijk beeld te verkrijgen van de landschappelijke en bodemkundige ligging van het projectgebied (conform de Code van Goede Praktijk art. 12.5.2.1 en art. 12.5.2.2). Hiervoor werd gebruik gemaakt van volgende kaarten:

- Bodemkaart
- Tertiair Geologische kaart
- Quartair Geologische kaart
- Bodemerosiekaart
- Bodembedekkingskaart
- Digitaal Hoogtemodel (DHM II)

De geomorfologische kaart kon niet worden geraadpleegd omdat deze niet beschikbaar is voor het projectgebied.

Van het tot nog toe uitgevoerde historisch en heemkundig onderzoek is een stand van zaken opgemaakt met betrekking tot het onderzoeksgebied op basis van de beschikbare publicaties. Het historisch kaartmateriaal en luchtfoto's is georeferereerd geraadpleegd via het geoportaal van het agentschap Onroerend Erfgoed en bijkomend kaartmateriaal werd opgezocht via www.cartesius.be. Het gebruikte kaartmateriaal werd geselecteerd op basis van de nauwkeurigheid en de aanwezige geschiedkundige gegevens (conform de Code van Goede Praktijk art. 12.5.1.2). Volgende kaartmateriaal en luchtfoto's werden geraadpleegd:

- Jacob van Deventer (1550-1565)
- Frickxkaart (1714-1727)
- Ferrariskaart (1770-1777)
- Atlas der Buurtwegen (ca. 1840)
- Vandermaelenkaart (1846-1852)
- Popp-kaart (1842-1879)
- Topografische kaart 1927 en 1996
- Luchtfoto's (1971, 2000-2003, 2012)

Het belangrijkste beschikbare historische kaartmateriaal werd geraadpleegd om de geschiedenis van het grondgebruik gedurende de laatste eeuwen zo goed mogelijk na te gaan. Deze informatie kan een impact hebben op de kwaliteit van het eventueel aanwezige bodemarchief en de bewaring ervan. Bijkomend archiefonderzoek is niet uitgevoerd omdat uit de analyse van het historisch kaartmateriaal geen grondgebruik naar voren komt dat dit noodzakelijk maakt. Een grondige studie van de beschikbare archivalische bronnen kan wel bijkomende informatie aandragen voor de middeleeuwse geschiedenis van het onderzoeksgebied, maar een dergelijk onderzoek is van een dusdanige omvang dat dit niet past binnen een archeologienota.

1.2 Assessmentrapport

1.2.1 Landschappelijke ligging van het projectgebied

Het projectgebied omvat de Grote Markt van Tienen en heeft een totale oppervlakte van 9825 m². Het is gelegen op een hoogte tussen 43 en 47 m TAW in het Demerbekken (fig. 1.15) en maakt deel uit van de archeoregio de (zand)leemstreek (fig. 1.2). Een gedetailleerde kijk op het projectgebied toont een lichte helling naar het noorden en noordwesten toe (fig. 1.16 en fig. 1.17). Algemeen helt het terrein af in zuidelijke richting naar de Grote Gete toe. Op de bodemerosiekaart (fig. 1.18) zijn er enkele percelen te zien met een lage tot zeer lage erosiegevoeligheid, maar voor de volledige gemeente is de erosiegevoeligheid echter zeer hoog. Op de bodembedekkingskaart (fig. 1.19) is te zien dat het projectgebied volledig bebouwd en verhard is met enkele bomen.

Fig. 1.15: Uittreksel uit het digitaal hoogtemodel met aanduiding van het projectgebied.

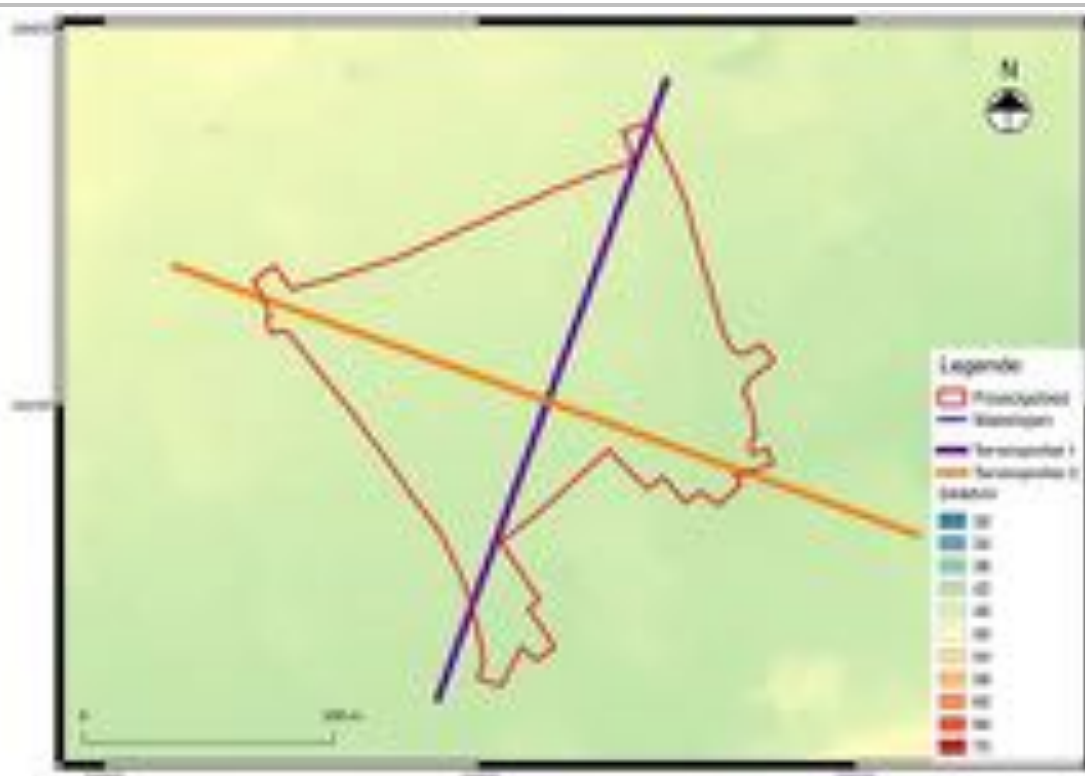

Fig. 1.16: Detail uit het digitaal hoogtemodel met aanduiding van het projectgebied en terreinsneden.

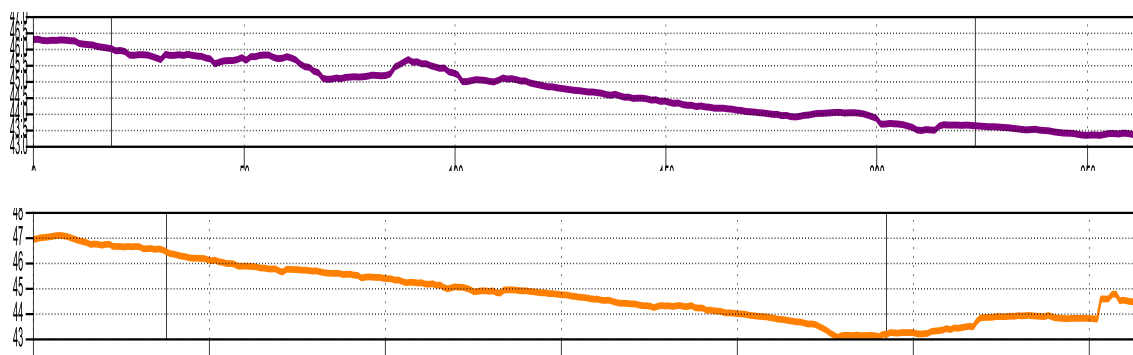
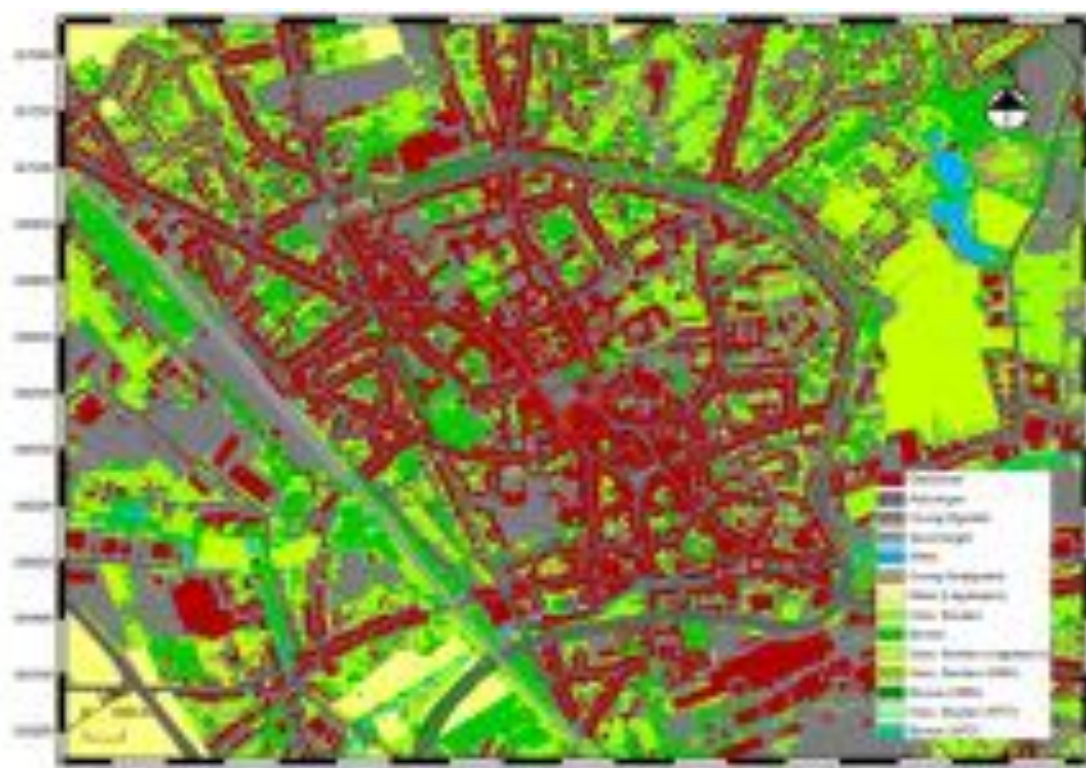

Fig. 1.17: Terreinvloer van het projectgebied.

Op de bodemkaart (fig. 1.20) wordt het volledige projectgebied gekarteerd als een bebouwde zone.

Op de tertiair geologische kaart (fig. 1.21) is het projectgebied te situeren op de sedimenten van de Formatie van Hannut (Thanetiaan, 59,2 – 56 miljoen jaar). Deze bestaat uit een grijsgroen fijn zand met soms dunne kleihoudende intercalaties die plaatselijk zandsteen kunnen bevatten, maar naar onder toe bestaan uit klei. In het algemeen is de Formatie zandhoudend tot kleig.

Volgens de quartair geologische kaart (fig. 1.22) bevinden er zich twee soorten afzettingen onder het projectgebied. De eerste soort afzettingen zijn eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen. Dit uit zich in zand tot zandleem in het noordelijke en centrale gedeelte van Vlaanderen en in silt (loess) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen. Daarnaast bevinden er zich ook hellingsafzettingen van het quartair.

Fig. 1.20: Uittreksel uit de bodemkaart met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.21: Uittreksel uit de tertiair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.22: Uittreksel uit de quartair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied.

1.2.2 Historische beschrijving van het projectgebied

Het projectgebied omvat de Grote Markt van Tienen en ligt bijgevolg midden in het centrum van de stad.

Tienen werd voor het eerst vermeld als *'Thuinas'* in een 12de eeuwse kopie van een charter uit 872. Het ontstond langsheen de Grote Gete en de belangrijke Romeinse oost-west verbindingsas Brugge – Keulen. Op de Grote Markt is tot op vandaag een historische diagonale lijn te zien die, naar men zegt, het tracé van deze Romeinse heirbaan zou moeten aanduiden. Deze loopt dwars over de Grote Markt van de Leuvensestraat naar de Nieuwstraat. De diagonale lijn is momenteel verwerkt in de verharding van de markt.

De oudste woonkern en parochie waren gesitueerd ter plaatse van de Gallo-Romeinse vicus in Avendoren, de huidige stationswijk aan de rand van het stadscentrum. De primitieve stedelijke kern ontwikkelde zich evenwel meer oostwaarts, ter plaatse van de huidige Veemarkt, op het hoogst gelegen en makkelijkst te verdedigen punt, bovenop de 'berg' of heuvel, aan de voet van de volgens sommige auteurs tot de 9de eeuw opklimmende parochiekerk Sint-Germanus. Deze kerk is een voormalige collegiale kerk³ en is sinds 25 april 1938 beschermd als monument⁴. Ze werd de zetel van een seculier kapittel van het bisdom Luik in 1189-1190.

Tijdens de vroege middeleeuwen behoorde Tienen tot het graafschap Bruningerode, begrensd door de Dijle en de Grote Gete en deel uitmakend van het prinsdom Luik. In 1013 werd Tienen na een beslissende veldslag, met de controle over de belangrijke handelsweg Brugge – Keulen als inzet bij het graafschap Leuven ingelijfd. Als vooruitgeschoven vesting tegenover de Luikenaars verkreeg Tienen hierdoor een sleutelrol in de uitbreidingspolitiek van de graven en latere hertogen van Leuven. Rond 1014 werd gestart met de aanleg van een eerste verdedigingsgordel die de volledige Sint-Germanusheuvel omcirkelde en in 1220 verleende de Leuvense hertog Hendrik I de stad het recht om een wekelijkse marktdag te houden. Hierop volgde, ondermeer dankzij de wol- en lakennijverheid, een snelle economische groei waardoor Tienen uitgroeide tot een belangrijk commercieel centrum. In de 14de eeuw, op haar economisch hoogtepunt, behoorde Tienen samen met Leuven, Brussel, Antwerpen, s' Hertogenbosch, Nijvel en Zoutleeuw tot de zeven 'hoofdsteden' van het hertogdom Brabant.

Het centrum van de middeleeuwse stad was de sinds 1276 vermelde Veemarkt ("de foro thenensi"), met het stadhuis, ter hoogte van de huidige dekenij en een grote markthal die min of meer centraal op het plein was ingeplant. Onderaan het ruime plein, ter hoogte van Veemarkt nr. 1, bevond zich de schandpaal of 'kaecke' (1440). De aanwezigheid van de halle zorgde voor een ruimtelijke opdeling van het plein in aparte zones die eeuwenlang voor de verkoop van dezelfde producten waren gereserveerd. Rondom dit centrum bevond zich de eerste omwalling van de stad, zoals te zien is op de kaart van Deventer (fig. 1.28). Deze omwalling liep langs de huidige Broekstraat over de Peperstraat, achter het stadhuis en over de Nieuwstraat zo verder rondom de Veemarkt.

Na de verwoesting van Tienen door het Frans-Hollandse leger in 1635 werd het stadhuis op de Veemarkt niet heropgebouwd en wordt het stadscentrum definitief verlegd naar de meer noordelijk gelegen Dries, de huidige Grote Markt. De markthal midden op de Veemarkt, ook bekend als Vleeshuis, verdween pas rond 1800. Vandaag bevindt het centrum van de middeleeuwse stad zich op de Grote Markt met de Onze-Lieve-Vrouw ten Poel kerk.

Het grondplan van dit gotisch gebouw uit zandsteen bestaat uit een drie traveeën diep koor, geflankeerd door bijbouwen en uitlopend op een zevenzijdige apsis, een ruim transept bekroond door

³ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/42838>

⁴ <https://beschermingen.onroerenderfgoed.be/object/id/OB000853/>

een hoge toren en in het westen voorafgegaan door portalen. Het koor werd uitgevoerd tussen 1357 en 1358 onder de leiding van de Franse architect Jean d'Oisy, die het plan volledig ontworpen zou hebben. Kruisribgewelven zonder steunkapitelen aan de zuilen in het zuiden en aan de koorsluiting worden aan de buitenzijde verstevigd door met kleine zadeldaken afgedekte luchtbogen, waarvan de koppen evenals de pinakels verfraaid zijn met hogers en kruisbloemen. Opstand bestaande uit twee registers gescheiden door een kordon; triforium nog vensters in het rechter gedeelte, doch apsis voorzien van hoge bovenlichten. Achteraan de zijbeuken, gebouwen door Jacob van Tienen (1383- circa 1410), werden zijkoren en een sacristie op strakke wijze bijgebouwd tussen 1841 en 1844. Rijkere versiering van de kapitelen en de zuidkapellen die aan de buitenzijde verrijkt zijn met wimbergen verfraaid met gebeeldhouwde groepen, waterspuwers en blinde muurtracering naar Brabantse wijze. Zuidzijbeuk met neogotische inslag (1851).

Transept en toren voltooid door Sulpitius van Vorst van 1410 tot circa 1438; latere tussenkomst van M. de Layens. Rijzige noord- en zuidarm geopend door brede vensters en overkluisd met kruisribgewelven die op consoles rusten (in het zuiden) of die op typisch Brabantse wijze tot op de vloer doorlopen (in het noorden); in de kruising resten sporen van de arcade die uitzag op een niet gebouwd schip. Kruisingstoren bekroond met een barokke, uivormige spits (circa 1660) die tot voorbeeld diende voor die van de Sint-Germinuskerk.

In de voorgevel drie dieper liggende portalen, tussen stevige steunberen, toegeschreven aan Jean d'Oisy doch praktisch vernieuwd in 1913; oorspronkelijk zijn de pittoreske taferelen op de consoles (onder meer door Wouter Pans) de nisbaldakijntjes en de levendige friezen van loofwerk die de kordons onderlijnen.⁵

Op de plaats waar vandaag het Heldensquare zich bevindt, heeft er ongeveer 300 jaar geleden een poel gelegen. De grootte en exacte positie van de poel zijn echter niet gekend, maar wel is geweten dat ze 'onder de boomkens' lag en als naam de Haspoel en later de Aspoel kreeg. Het verhaal wil dat in de tweede helft van de twaalfde eeuw verschillende mirakels gebeurden op deze plek aan de poel. Als gevolg hiervan werd bij de magistraat van de stad aangedrongen om een kapel op te richten ter hoogte van de poel. Omwille van de bouw van de kerk werd een gedeelte van de Haspoel droog gelegd in 1290. Eén van de bronnen die de poel voedde bleef bewaard in een kunstmatige grot die later tegen de kerk aangebouwd werd en vandaag nog steeds zichtbaar is. De bouwwerken van de kerk startten in 1358 en werden beëindigd rond 1470. De plaats van de gedeeltelijk drooggelegde poel werd sedert de 17de eeuw ook wel 'Houtmerckt' genoemd en in de 18de eeuw 'Zavelmarkt'.

In de 17de eeuw vinden we de Haspoel terug zonder 'H'. Ze werd op bevel van de magistraat volledig overwelfd in 1724, niettegenstaande het verzet van de gilden die beweerden dat de poel noodzakelijk was in geval van brand op de markt en de aanpalende straten. De poel verdween, maar als compensatie werd een pomp gebouwd in 1729, bekroond met een Onze-Lieve-Vrouwbeeld, gebeiteld door Joannes de Lavasserie. De pomp die grondwater oppompte werd voornamelijk gebruikt door de brandweer. Tijdens de Franse Revolutie werd het beeld verwijderd en in 1806 teruggeplaatst. Het beeld staat ter bewaring in de reserve van het museum 'Het Toreke'.

In 1871 werden de zo bekende 'boomkens' geplant, paardenkastanjelaars. Sindsdien vormden zij niet alleen een mooie omlijsting voor de prachtige voorgevel van de Onze-Lieve-Vrouw-ten-Poelkerk, maar zijn ze ook een ontmoetingsplaats geweest voor vele Tienenaren die er elkaar vonden op een muziekkavond, ooit door de harmonie geblazen vanop de kiosk.

Ter navolging van Lourdes werd in 1897 de grot gebouwd boven de poel.

⁵ <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/42839>

Op 6 augustus 1905, ter gelegenheid van de 75ste verjaardag van de Belgische onafhankelijkheid, nam 'Groene Jef' (benaming in de volksmond) zijn plaats in voor de legendarische boomkes. Het bronzen standbeeld kreeg zijn naam omwille van de groene neerslag die zich vormde op het beeld. Toen 'Groene Jef' geplaatst werd, verhuisde ook de pomp naar de zijkant van de kerk (fig. 1.47) waar ze uiteindelijk in de jaren 70 verdween. Het onthoofde beeld kwam in de reserve van 'Het Toreke' terecht en werd later in ere hersteld. Het monument werd gemaakt door de bekende Antwerpse beeldhouwer Jef Lambeaux.

In 1951 werden het Heldensquare en de boomkes in hun huidige vorm geplaatst. Enkele bomen moesten plaats ruimen voor een monument ter ere van de oorlogsslachtoffers van 1830, 1914-1918 en 1940-1945. Het was van belang dat de bomen tussen Groene Jef en het Heldensquare behouden bleven zodat het groene zicht vanuit de markt stand hield.

Het Heldensquare is een ommuurde ruimte met een paar oplopende uitgangen. De bodem is verlaagd en vormt een zitkuil. Daar er geen afwatering werd voorzien, heeft er zich op een natte junidag een uitgestrekte plas gevormd: een symbool van de vroegere poel. De oostzijde vormt het voornaamse deel met een 'heldenmuur', bestaande uit gemetselde hardsteen, waarvan er een paar honderd vooruitspringen waarop het naamplaatje van de oorlogsslachtoffers bevestigd is. Het altaar in de rechthoek is symbool voor het offer dat zij brachten. Rechts van de muur bevindt zich het eeuwenoude schild met de nationale spreuk 'eendracht maakt macht'. De vloer voor de muur is voor een deel in gepolijste steen en heeft de vorm van de kaart van België, onderverdeeld in de negen provincies en de voornaamste rivieren in Tienen. De linkhoek, een uitspringende cirkelvorm, bevat 5 zuilen op een verhoog van drie trappen, waar bovenaan telkens een koperkleurig beeld bevestigd is.⁶

Op het historische kaartmateriaal (fig. 1.23 tot en met fig. 1.32) is de algemene evolutie van de stad te zien. De Jacob van Deventer kaart (fig. 1.23) toont de bebouwing binnen Tienen omstreeks 1550-1565. Rondom de Grote Markt zijn op dat moment reeds alle percelen bebouwd. Achter de huizen zijn er nog tuintjes op te merken en wordt het centrum vooral gekenmerkt door lintbebouwing aan de straten. Op het projectgebied wordt de ommuurde Onze-Lieve-Vrouw ten Poel kerk afgebeeld en schijnbaar ook twee kleine zones waar er zich water bevindt. Mogelijk duidt dit op de poel die vermeld wordt in de legende. Daarnaast is de eerste omwalling van de stad Tienen te zien, die zich rondom de huidige Veemarkt bevond. Op de kaart overlapt het projectgebied ter hoogte van de Peperstraat en Nieuwstraat deze historische omwalling nog voor een deel. De Frickxkaart (fig. 1.24) geeft ons weinig informatie over de vroegere situatie. Het projectgebied is verschoven op de kaart en de schetsmatige weergave is niet echt bruikbaar om concrete informatie op te leveren. Op de Ferrariskaart (fig. 1.25 en fig. 1.26) wordt het centrum van Tienen al gekenmerkt door een dichte, vrijwel aaneengesloten bebouwing met achter de huizen kleine percelen landbouwgrond. Op de Grote Markt bevindt zich enkel de niet meer ommuurde Onze-Lieve-Vrouw kerk met enkele bomen errond. De twee 'poelen' die op de kaart van Deventer werden afgebeeld, zijn nu niet meer te zien. Er is op deze kaart geen poel en geen kerkhof op te merken in de buurt van de kerk. Dit beeld blijft nagenoeg hetzelfde op de Atlas der Buurtwegen (fig. 1.27 en fig. 1.28), op de Vandermaelenkaart (fig. 1.29 en fig. 1.30) en de Poppkaart (fig. 1.31 en fig. 1.32). Op de Vandermaelenkaart lijkt de kerk opnieuw ommuurd te zijn. Op de Poppkaart worden ten noordoosten van en aanpalend aan de kerk huisjes geschetst.

⁶ Aanzet erfgoednota.

Op de historische foto's (fig. 1.38 tot en met fig. 1.49) is de Onze-Lieve-Vrouw ten Poel kerk te zien alsook de Kalkmarkt met het oorlogsmonument (fig. 1.42) dat na de Eerste Wereldoorlog werd opgericht en het Heldensquare. Hierop is te zien dat er zich geen kerkhof bevond rondom de kerk. Op het Heldensquare is wel te zien dat er op dat moment reeds bomen stonden. Daarnaast bevond er zich eveneens een kiosk op het Heldensquare (fig. 1.38) en later ook een Onafhankelijkheidsbeeld (fig. 1.44 en fig. 1.45). Op enkele foto's is ook te zien dat er zich een tramspoor bevond op de Grote Markt (fig. 1.39 en fig. 1.40). Verder is te zien dat er zich aan de achtergevel van de kerk, ter hoogte van de Kalkmarkt, een gebouw bevond (fig. 1.41). Dit gebouw is reeds verdwenen. Daarnaast is op een detail uit een topografische kaart van 1927 te zien dat er voor het huidige Heldensquare een gebouw werd afgebeeld (fig. 1.43). Dit is een eerder unieke bouwlocatie en is maar éénmalig te zien op deze oude topografische kaart.

Op de recentere luchtfoto's en de topografische kaart (fig. 1.50 tot en met fig. 1.53) is te zien dat er aan de noordzijde van de kerk nog steeds bomen staan en er een soort van parkje gecreëerd is op het Heldensquare. Een overige deel van het plein is nu ingericht als parkeerplaats voor auto's. De rest van de Grote Markt is verhard en enkel toegankelijk voor voetgangers en fietsers.

Fig. 1.23: Uittreksel uit de kaart van Jacob van Deventer met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.24: Uittreksel uit de Frickxkaart met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.25: Uittreksel uit de Ferrariskaart met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.26: Detail uit de Ferrariskaart met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.27: Uittreksel uit de Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.28: Detail uit de Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.29: Uittreksel uit de kaart van Vandermaelen met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.30: Detail uit de kaart van Vandermaelen met aanduiding van het projectgebied.

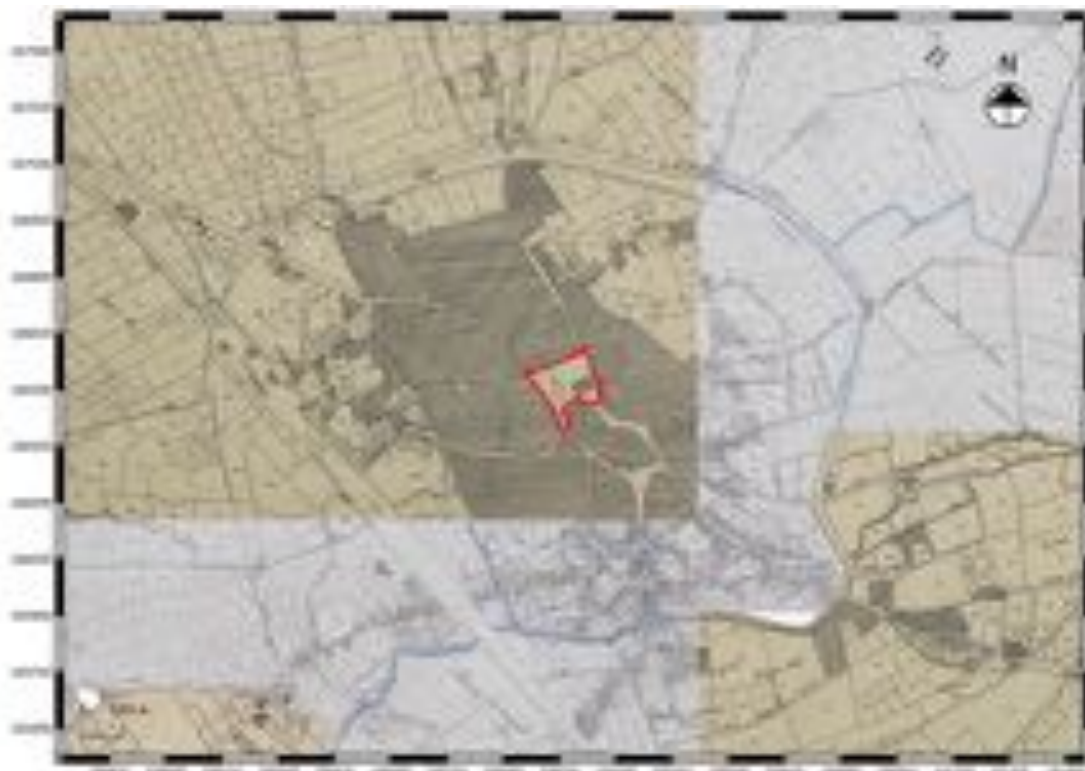

Fig. 1.31: Uittreksel uit de Poppkaart met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.32: Detail uit de Poppkaart met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.33: De kiosk onder de 'boomkens' omstreeks 1902, het deel dat nu het Heldensquare omvat.⁷

⁷ Aanzet erfgoednota.

Fig. 1.34 De Grote Markt te Tienen omstreeks 1905 met zicht op de Onze-Lieve-Vrouw ten Poel kerk.⁸

⁸ <https://www.flickr.com/photos/artosa/6791093699/in/album-72157629103116261/>

Fig. 1.35: Onze-Lieve-Vrouw ten Poel kerk en de Grote Markt omstreeks 1914.⁹

⁹ <http://tienen.weleer.be/?n=749>

Fig. 1.36: De Kalkmarkt met zicht op de Onze-Lieve-Vrouw ten Poel kerk omstreeks 1914.¹⁰

¹⁰ <http://tienenveler.be/?n=756>

Fig. 1.37: Inhoudiging oorlogsmonument op de Kalkmarkt te Tienen op 27 mei 1923.¹¹

Fig. 1.26: Detail uit een topografische kaart van 1927 met in beeld de Grote Markt van Tienen. Naast de kerk wordt een gebouw afgebeeld op de plaats waar nu het Onafhankelijkheidsbeeld staat aan het Heldensquare.

¹¹ <http://tienensweleer.be/?n=666>

Fig. 1.37: Het vrederecht dat grenst aan de Grote Markt te Tienen omstreeks 1928 met rechts het Onafhankelijkheidsbeeld'.¹²

Fig. 1.38: Zicht op het Heldensquare met het Onafhankelijkheidsbeeld en de Onze-Lieve-Vrouw ten Poel kerk in de jaren 1920 met op de achtergrond de kiosk.¹³

¹² <https://www.flickr.com/photos/artosa/6791094523/in/album-72157629103116261/>

¹³ <https://www.flickr.com/photos/artosa/8191433252/in/album-72157629103116261/>

Fig. 1.39: Zicht om de Grote Markt van Tienen in de jaren 1920.¹⁴

¹⁴ <https://www.flickr.com/photos/artosa/17124795881/in/album-72157629103116261/>

Fig. 1.40: De Grote Pomp die gebouwd werd in 1729 ter compensatie voor het verdwijnen van de poel.¹⁵

¹⁵ Kempeneers, P. *Thuis in Thienen*. 1999.

Fig. 1.41: De grot van Onze-Lieve-Vrouw-ten-Poel met bron.¹⁶

Fig. 1.42: Het Heldensquare in 1951 met het monument ter ere van de oorlogsslachtoffers.¹⁷

¹⁶ Aanzet erfgoednota.

¹⁷ Aanzet erfgoednota.

Fig. 1.43: Detail uit een luchtfoto van 1971 met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.44: Uittreksel uit de topografische kaart van 1996 met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.45: Detail uit een luchtfoto van 2000 met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.46: Detail uit een luchtfoto van 2012 met aanduiding van het projectgebied.

1.2.3 Archeologisch kader van het projectgebied

Het projectgebied, de Grote Markt, bevindt zich binnen de historische stadskern van Tienen (archeologische zone), net buiten de eerste stadomwalling uit de late middeleeuwen (CAI 152468) en binnen de 18de-eeuwse stadsomwalling (CAI 152603)¹⁸. De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) geeft dan ook een heel aantal gekende archeologische vindplaatsen en historische gebouwen weer in de onmiddellijke omgeving van het projectgebied (fig. 1.47 en 1.48).

Op het projectgebied zelf ligt CAI-locatie 2456, de gotische Onze-Lieve-Vrouw-ten-Poelkerk. Het betreft een 14de-eeuwse zaalkapel waarvan de polygonale absis, de oostelijke travee van het schip en de bovenmuren van de twee andere schiptraveeën nog bestaan.

Het projectgebied ligt ten noordwesten van de Sint-Germanuskerk (CAI 3611), die mogelijk teruggaat tot een romaanse kerk uit de tweede helft van de 12de eeuw¹⁹.

Op de Hennemarkt, net ten oosten van deze kerk, werden bij een werfcontrole drie waterputten met laatmiddeleeuws vondstmateriaal aangetroffen (CAI 316). Op hetzelfde plein (percelen Tienen, afdeling 3, sectie H, perceelsnummers 368E, 369D en 370 C) werden bij een recente opgraving de natuurstenen funderingen van een groot laatmiddeleeuws gebouw met bijhorende en stratigrafisch oudere kuilen en lagen aangetroffen²⁰.

Ook bij een proefputtenonderzoek op de hoek van de Peperstraat en de Broekstraat, ten zuidwesten van het projectgebied, werden resten uit de late middeleeuwen en de nieuwe tijd aangetroffen (CAI 208451). Er werden afvalputten of beerputten uit de late middeleeuwen aangetroffen. Er werden ook 3 structuren in Tiense kwartsiet aangetroffen, namelijk 2 muren en 1 goot. In de goot werd slachtafval teruggevonden, wat kan wijzen op een ambachtelijke activiteit. Bijkomend archeologisch onderzoek moet hier nog uitgevoerd worden²¹.

Bij een archeologisch vooronderzoek aan de Broekstraat te Tienen (CAI 211253) werden kuilen en een natuurstenen fundering uit ijzerzandsteen en kalksteen. Naast laatmiddeleeuws aardewerk werd ook een scherf blauw holglas gevonden uit de Romeinse periode²².

Andere monumentale relictten in de omgeving van het projectgebied zijn het voormalig Augustijnenklooster uit de 17de eeuw (CAI 20109), een laatmiddeleeuws ziekenhuis (CAI 3668) en de 16de-eeuwse Mulkkapel (CAI 3383).

Volgens de gegevens van de CAI bevinden er zich vier laatmiddeleeuwse molens in de nabijheid (CAI 5592, CAI 5588, CAI 5589 en CAI 3712).

Zoals duidelijk zichtbaar op de Ferrariskaart (1771-1778), leidt de Broekstraat naar het gehucht Avendoren ten westen van Tienen. De Sint-Martinuskerk (CAI 3627) is prominent aanwezig in het toenmalige gehucht. Deze kerk gaat mogelijk terug tot een kapel van rond 700.

Op en nabij deze as Avendoren-Tienen en op ca. 300 m ten westen van het projectgebied werden Romeinse crematiegraven (CAI 3620 en CAI 3613) aangetroffen, die mogelijk behoren tot het Romeinse grafveld van Avendoren. Ook ter hoogte van CAI 3616 bevond zich een vondstenconcentratie uit de Romeinse tijd.

¹⁸ <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/152468> en <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/152603>

¹⁹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/42838>

²⁰ Vander Ginst & Smeets (in voorbereiding).

²¹ Smeets M. 2015: Archo-rapport 265: Het archeologisch vooronderzoek aan de Peperstraat te Tienen, Kessel-Lo.

²² Smeets, M. 2016: Archo-rapport 346: Het archeologisch vooronderzoek aan de Broekstraat te Tienen, Kessel-Lo: Studiebureau archeologie, Kessel-Lo.

Op locatie CAI 3614, ten zuiden van het projectgebied, werd eveneens een Romeins of een Merovingisch vlakgraf aangetroffen.

Volgens de gegevens van Portiva loopt er een mogelijk een Romeinse weg over de Grote markt. Deze zou een NW-ZO gerichte oriëntatie hebben²³.

De meerperiodesite Grijpenveld 1 (CAI 143) bevindt zich ten westen van het projectgebied. Bij opgravingen werden hier onder andere resten van een laat-neolithisch wegtracé aangetroffen, een nederzetting uit de vroege ijzertijd, een vroeg-Romeinse vierkante grachtstructuur, een weg, een mithraeum, een grafveld en een pottebakkerswijk uit de midden-Romeinse tijd, sporen van ambachten en twee laatmiddeleeuwse baksteenovens.

Bij een archeologisch vooronderzoek ten noordoosten van het projectgebied (CAI 208075) werden greppels en paalkuilen uit de ijzertijd en een vermoedelijk middeleeuwse gracht aangetroffen.

Onder het huidig museum Het Toreke op de Grote Markt werden 17de-eeuwse scherven (CAI 150764) aangetroffen. CAI 2282 is de locatie waar bij een toevalsvondst aardewerk en glas uit de nieuwe tijd aan het licht kwam.

Daarnaast zijn er nog tal van monumenten, stads- en dorpsgezichten en andere gebouwen als bouwkundig erfgoed opgenomen.

Enkele monumenten die zich op of rond de Grote Markt bevinden zijn:

- Relict ID 214961: Oorlogsgedenkteken Heldensquare
- Relict ID 214963: Oorlogsgedenkteken op de Kalkmarkt
- Relict ID 42849: Stadhuis Tienen
- Relict ID 1181: Vredege recht en stadsgevangenis: gevels en bedaking

²³ Mondelinge mededeling Tom Debruyne (Portiva)

Fig. 1.47: Uittreksel uit de CAI met situering van het projectgebied²⁴.

Fig. 1.48: Detail uit de CAI met situering van het projectgebied.²⁵

²⁴ www.agiv.be

²⁵ www.agiv.be

1.2.4 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied

Het projectgebied bevindt zich binnen de historische stadskern (archeologische zone) van de stad Tienen. Niet verwonderlijk zijn in de Centrale Archeologische Inventaris talloze archeologische gekende sites en historische monumenten geïnventariseerd in de buurt van het projectgebied. Hierbij kwamen sporen aan het licht vanaf de metaaltijden tot en met de Nieuwe Tijd.

Op historische kaarten uit de 16de tot de 19de eeuw is duidelijk af te leiden dat het projectgebied tenminste sinds de 16de eeuw in gebruik was als plein. Alleen de Onze-Lieve-Vrouw-ter-Poel kerk bevond zich op het plein vanaf de oudst gekende kaart, de kaart van Jacob Van Deventer (1550-1565). Op deze kaart was de kerk ommuurd. Op de Ferrariskaart (1770-1777) is deze muur verdwenen en staan er enkel wat bomen ten noorden en ten zuiden van de kerk. Op de Vandermaelenkaart (1846-1852) is de kerk opnieuw ommuurd en op de Poppkaart (1842-1879) zijn er huisjes weergegeven die aan de noord en oostzijde tegen de kerk aangebouwd zijn. Op geen van de historische kaarten is een kerkhof getekend rond de kerk.

Op een topografische kaart van 1927 is een gebouw afgebeeld in de zuidwesthoek van en net buiten de Heldensquare. Op recentere kaarten is het gebouw niet meer aanwezig.

1.2.5 Synthese

Het projectgebied bevindt zich binnen de historische stadskern (archeologische zone) van de stad Tienen. Niet verwonderlijk zijn in de Centrale Archeologische Inventaris talloze archeologische gekende sites en historische monumenten geïnventariseerd in de buurt van het projectgebied. Hierbij kwamen sporen aan het licht vanaf de metaaltijden tot en met de Nieuwe Tijd.

Op historische kaarten uit de 16de tot de 19de eeuw is duidelijk af te leiden dat het projectgebied tenminste sinds de 16de eeuw in gebruik was als plein. Alleen de Onze-Lieve-Vrouw-ter-Poel kerk bevond zich op het plein vanaf de oudst gekende kaart, de kaart van Jacob Van Deventer (1550-1565). Op deze kaart was de kerk ommuurd. Op de Ferrariskaart (1770-1777) is deze muur verdwenen en staan er enkel wat bomen ten noorden en ten zuiden van de kerk. Op de Vandermaelenkaart (1846-1852) is de kerk opnieuw ommuurd en op de Poppkaart (1842-1879) zijn er huisjes weergegeven die aan de noord en oostzijde tegen de kerk aangebouwd zijn. Op geen van de historische kaarten is een kerkhof getekend rond de kerk.

Op een topografische kaart van 1927 is een gebouw afgebeeld in de zuidwesthoek van en net buiten de Heldensquare. Op recentere kaarten is het gebouw niet meer aanwezig.

Op basis van het tot nu toe uitgevoerde vooronderzoek – bestaande uit een bureauonderzoek – kan gewezen worden op de noodzaak van verder archeologisch onderzoek (met ingreep in de bodem). De aan- of afwezigheid van een archeologische vindplaats kan op dit moment immers niet met zekerheid worden aangetoond.

Voor dit vervolgonderzoek werd een combinatie van proefputten en –sleuven geadviseerd. De keuze van deze methode voor verder vooronderzoek is gebaseerd op de volgende vier criteria, aangezien het doel van een archeologisch vooronderzoek immers is om met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bovenstaande informatie te kunnen leveren:

- *Is het mogelijk deze methode toe te passen op dit terrein?*
Ja

- *Is het nuttig deze methode toe te passen op dit terrein?*
Ja, op deze wijze kan met een minimum aan destructie een evaluatie van het bodemarchief uitgevoerd worden
- *Is het overdreven schadelijk voor het bodemarchief deze methode toe te passen op dit terrein?*
Neen
- *Is het noodzakelijk deze methode toe te passen op dit terrein (kosten-batenanalyse)?*
Ja, de aanwezigheid en bewaringstoestand van mogelijk aanwezig bodemarchief op dit terrein kon niet concreet worden geëvalueerd op basis van het bureauonderzoek.

In totaal werden 7 proefputten van 4 op 4 m voorzien met een goede spreiding over het terrein en 2 proefsleuven om enerzijds de mogelijk complexe verticale stratigrafie in een stadscontext te vatten en anderzijds de mogelijk aanwezige Romeinse weg op de Grote Markt in profiel te vatten. Enkele putten zoals deze in de omgeving van de OLV ten Poelkerk, deze ter hoogte van de Heldensquare en de sleuf temidden van de Grote Markt werden specifiek gekozen om enerzijds de aanwezigheid van begravingen rond de kerk te verifiëren, de bewaring van een voormalige woning ten noordwesten van de kerk na te gaan en om de aanwezigheid en bewaring van het vermoed tracé van een Romeinse weg te onderzoeken. Enkele putten werden ook specifiek uitgezet op de locatie van de twee toekomstige bufferbekkens.

Eén proefsleuf, deze op de Heldensquare dient in uitgesteld traject te worden uitgevoerd.

Het doel van de proefputten en de twee proefsleuven is om uitspraken te doen over de archeologische waarde van de totaliteit van het terrein door een beperkt maar statistisch representatief deel van dat terrein op te graven. Aan de hand van deze methode kan er een ruimtelijk inzicht in de archeologische site worden bekomen om een zicht te krijgen op de complexe verticale stratigrafische opbouw van de te onderzoeken zones. De dekkingsgraad en inplanting zijn van die aard dat ze volstaan om voldoende gefundeerde uitspraken te doen over de rest van het terrein.

Doelstelling van een vooronderzoek met ingreep in de bodem is nagaan of archeologische niveau 's aanwezig zijn in het projectgebied en op welke diepte, om een inschatting te kunnen maken van de verstoring van de geplande werken. Verder dient het vooronderzoek met ingreep in de bodem uitspraken te kunnen doen over de aan- of afwezigheid van een archeologische site binnen het onderzoeksgebied en over het potentieel op kennisvermeerdering.

Kunnen de gegevens uit het vooronderzoek met ingreep in de bodem bijkomende informatie aanleveren die toelaten de hypothesen gebaseerd op het bureauonderzoek bevestigen, verfijnen of bij te sturen op vlak van de opbouw van de ondergrond, aanwezigheid van intacte bodems, verstoring van de oorspronkelijke bodem, verwachte periode en aard van de site bijvoorbeeld?

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Op welke dieptes bevinden zich relevante archeologische niveau 's?
- Waar ligt/ lag de hoogste grondwaterspiegel?
- Zijn er nog intacte bodems aanwezig?
- In hoeverre is de oorspronkelijke bodem (sub)recent verstoord?
- Zijn archeologische sporen aanwezig binnen het onderzoeksgebied en zo ja, wat is de precieze afbakening ervan in de ruimte en in de tijd?
- Werden resten aangetroffen van de Romeinse heirbaan? Wat kan gezegd worden over de opbouw en afmetingen van deze weg?

-
- Zijn er nog resten bewaard van de bewoning ter hoogte van de Heldensquare, zoals te zien op de topografische kaart van 1927?

Bibliografie

Kempeneers, P. *Thuis in Thienen*. 1999.

Smeets M. 2015: Archeo-rapport 265: Het archeologisch vooronderzoek aan de Peperstraat te Tienen, Kessel-Lo.

Smeets, M. 2016: Archeo-rapport 346: Het archeologisch vooronderzoek aan de Broekstraat te Tienen, Kessel-Lo: Studiebureau archeologie, Kessel-Lo.

Vander Ginst en Smeets (in voorbereiding)

Websites (geraadpleegd op 21-11-2016)

<https://cai.onroenderfgoed.be>

<https://geo.onroenderfgoed.be>

www.cartesius.be

www.dov.vlaanderen.be

www.geopunt.be

www.kbr.be

<https://www.google.be/maps>

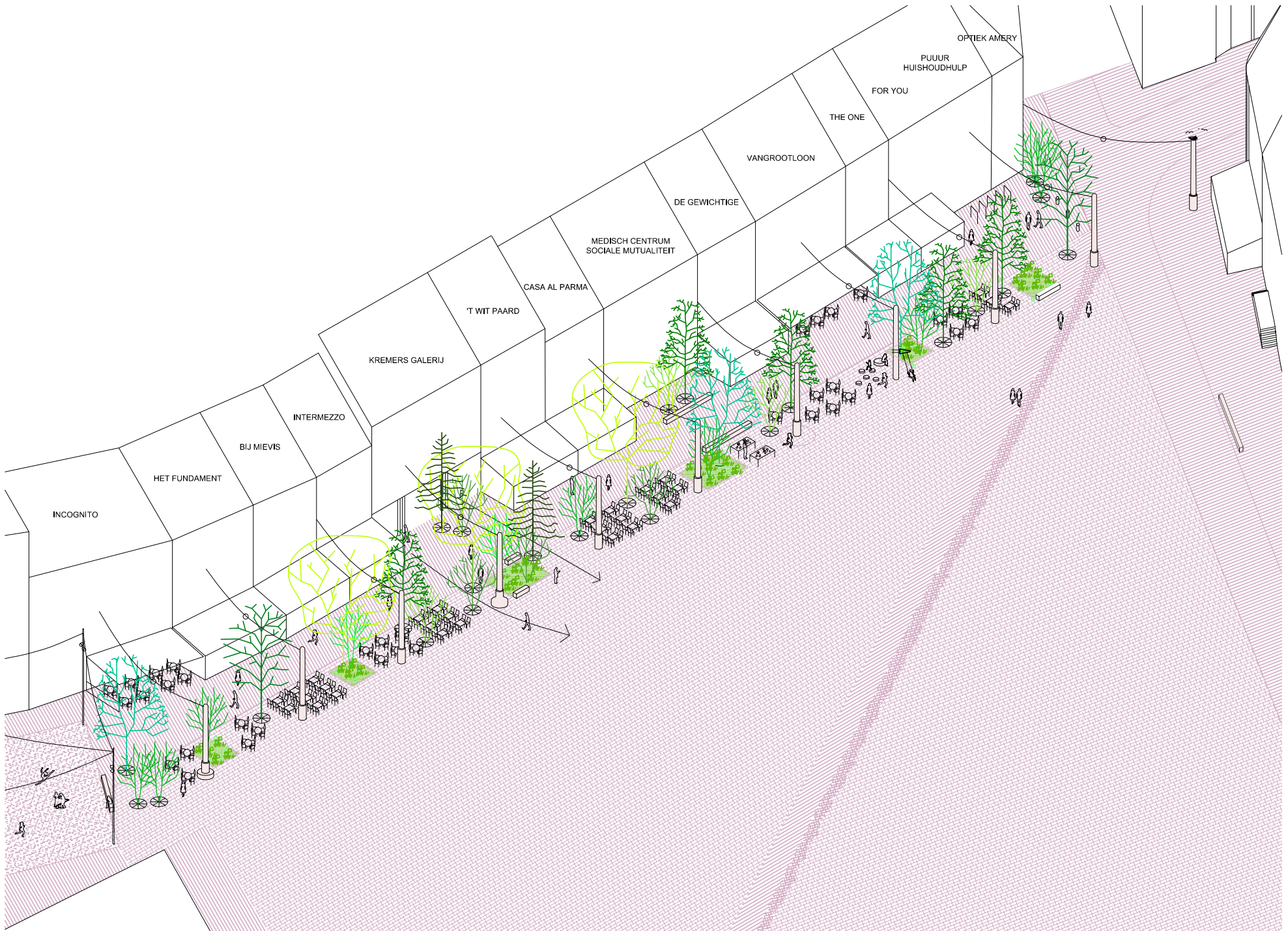
<https://www.flickr.com/photos>

<http://tienen.weleer.be>

<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/42839>

<https://inventaris.onroenderfgoed.be/dibe/relict>

<https://beschermingen.onroenderfgoed.be>

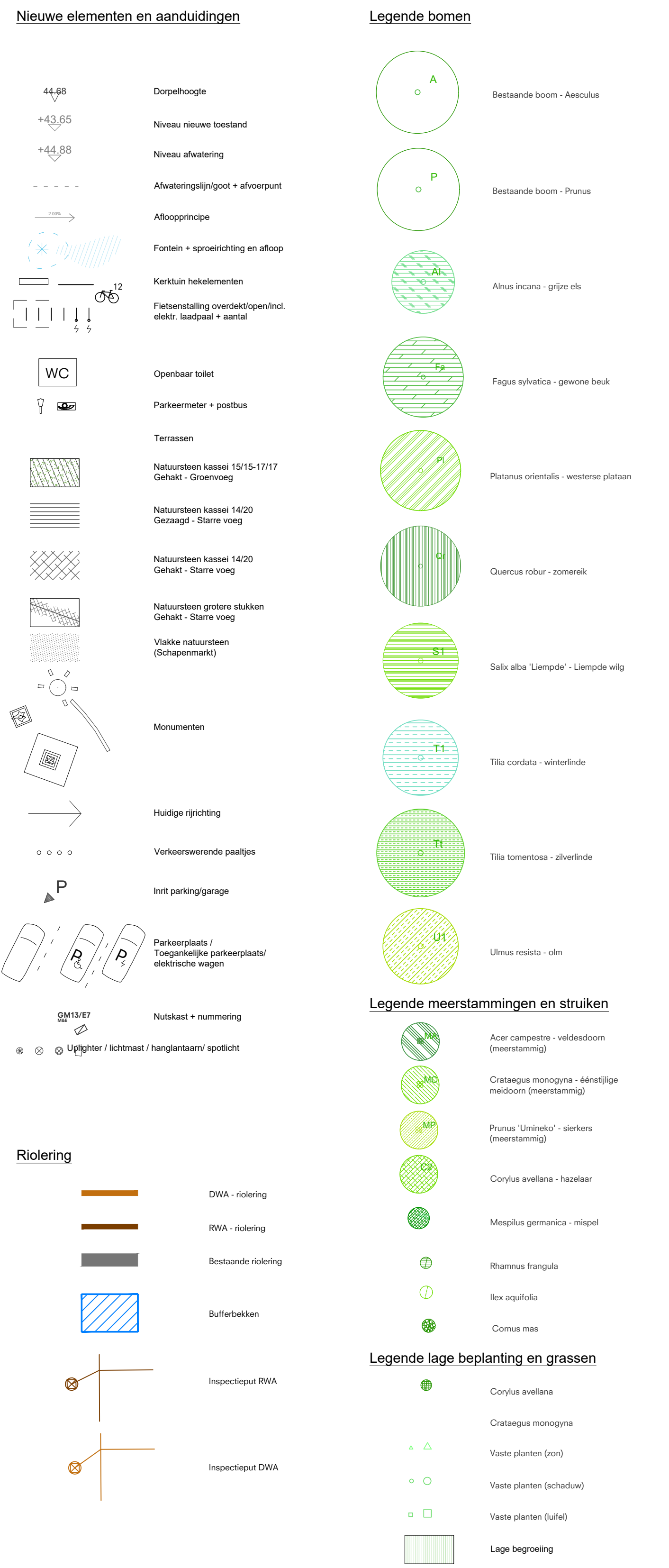

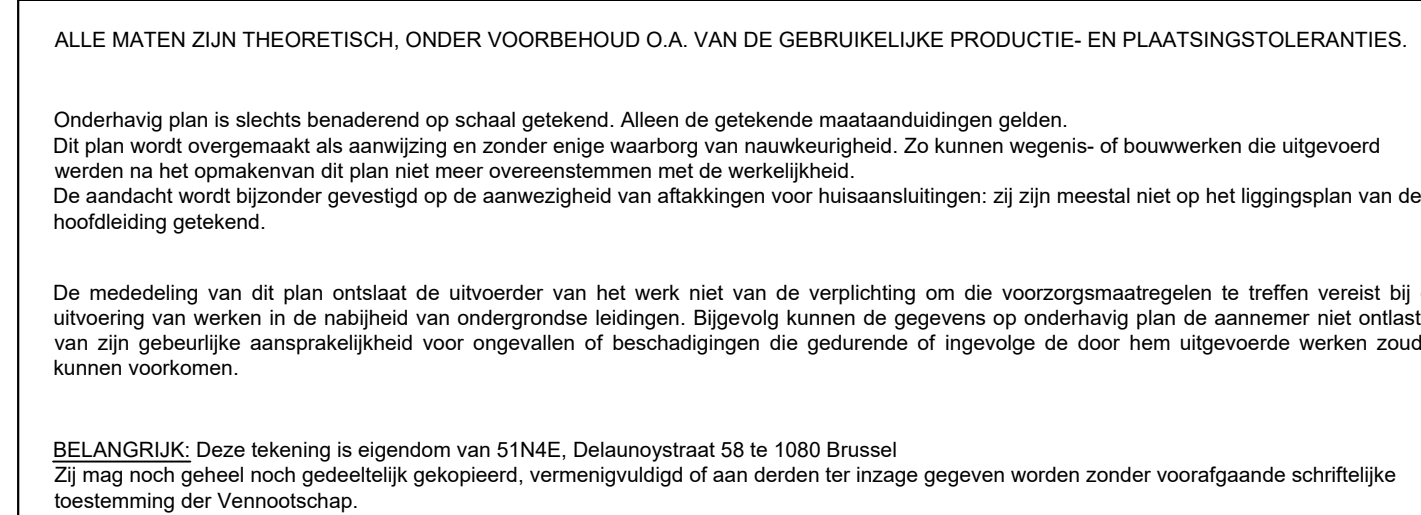
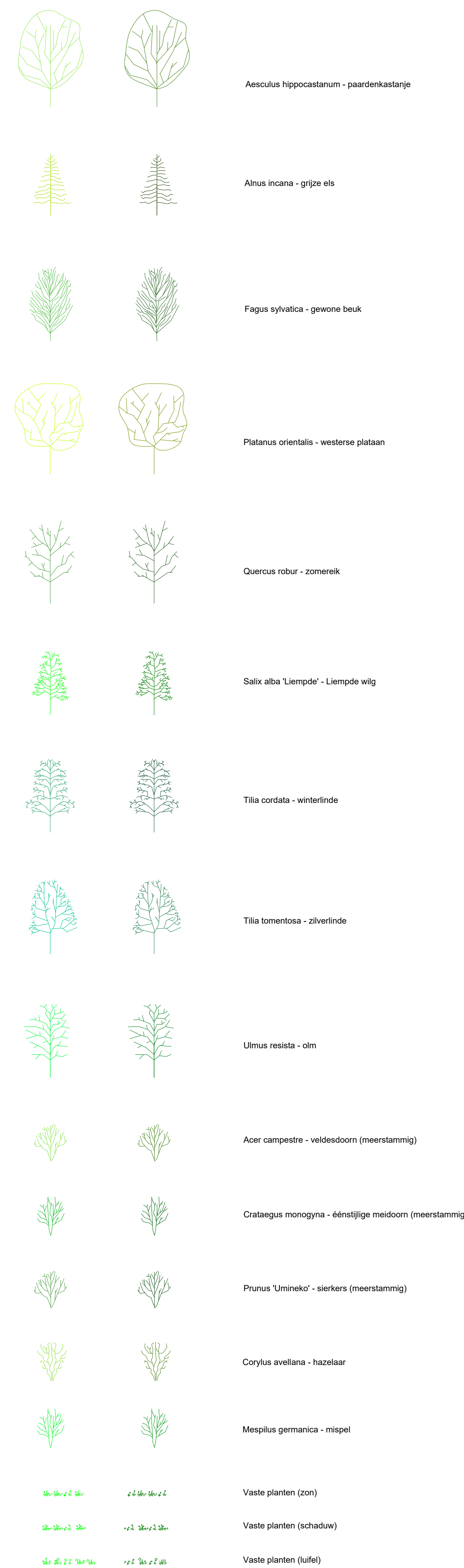
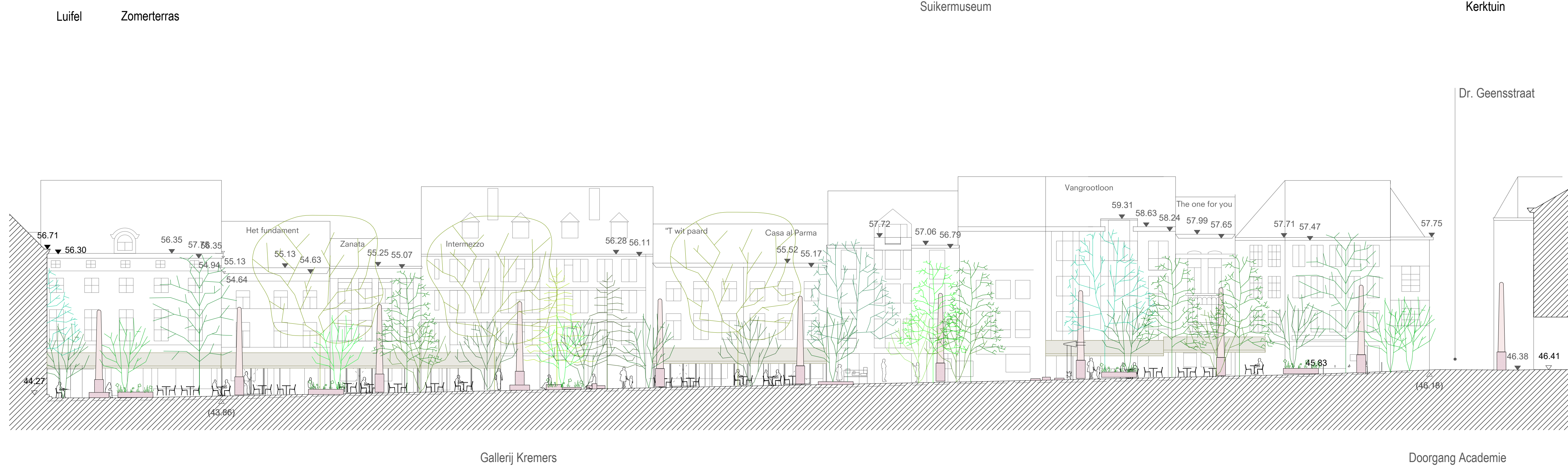
ALLE MATEN ZIJN THEORETISCH, ONDER VOORBEHOUD O.A. VAN DE GEBRUIKELIJKE PRODUCTIE- EN PLAATSINGSTOLERANTIES.

Onderhavig plan is slechts benaderend op schaal getekend. Alleen de getekende maataanduidingen gelden. Dit plan wordt overgenomen als aanwezig en zonder enige waarborg van nauwkeurigheid. Zo kunnen wegen- of bouwwerken die uitgevoerd worden na het opmaken van dit plan niet meer overeenstemmen met de werkelijkheid. De grondslagen zijn bijzonder gevestigd op de aanwezigheid van aftakkingen voor huisaansluitingen: zij zijn meestal niet op het liggingplan van de hoofdleiding getekend.

De mededeling van dit plan ontlast de uitvoerder van het werk niet van de verplichting om die voorzorgsmaatregelen te treffen vereist bij de uitvoering van werken in de nabijheid van ondergrondse leidingen. Bijgevolg kunnen de gegevens op onderhavig plan de aannemer niet ontlasten van zijn gebruikelijke aansprakelijkheid voor ongevallen of beschadigingen die gedurende of ingevolge de door hem uitgevoerde werken zouden kunnen voorkomen.

BELANGRIJK: Deze tekening is eigendom van 51N4E, Delaunoyststraat 58 te 1080 Brussel
Zij mag noch geheel noch gedeeltelijk gekopieerd, vermeerderd of aan derden ter inzage gegeven worden zonder voorafgaande schriftelijke toestemming der Vennootschap.

PROJECT:		HERAANLEG GROTE MARKT TIENEN ADRES: Grote Markt - 3300 Tienen	
BOUWHEER:		Slad Tienen Grote Markt 27 - 3300 Tienen Provinsie Vlaams-Brabant	T I E N E N TEKENINGEN Tel: 016 80 57 99 Fax: 016 82 30 71 Mail: info@tienens.be
STUDIEBUREAUS:			
51N4E bvba Debuynstraat 58/10 - 1080 Brussel Johan Knyss, zaakvoerder		51N4E TEKENINGEN	Tel: 02 503 50 89 Fax: 016 82 30 71 Mail: mail@51n4e.com
ARA bvba Glacivestee 150 - 2600 Berchem Dirck Beys, zaakvoerder		ARA TEKENINGEN P.O. BOX 1000 3000 BREKELAAR, ANTWERPEN	Tel: 03 458 57 37 Fax: 03 238 05 85 Mail: info@ara(at)skemaunimel.ac.uk.be
Plant en Houtgoed bvba vensterontwerp Koetsweg 28, 3010 Kessel-Lo Florievibrast 12, 3040 Oortung Pi Houtfais, N. Vandemuytjes, zaakvoerders		PLANT EN HOUGHTOED vensterontwerp	Tel: 04 85 32 45 42 Fax: 04 89 43 03 14 Mail: pieter@plantenhoutgoed.be nieo@plantenhoutgoed.be
TEKENINGEN BOUWAANVRAAG		Schaal / Echelle:	1/200
		Nr. / N°:	X
		Datum / Date:	Index:
GRONDPLAN _N_ 1		22/06/2017	-

PROJECT: HERAANLEG GROTE MARKT TIENEN ADRES: Grote Markt - 3300 Tienen	
BOUWHEER: Stad Tienen Grote Markt 27 - 3300 Tienen Provincie Vlaams-Brabant	
Tienen 	
Tel: 016 60 57 99 Fax: 016 62 30 71 Mail:	
STUDIEBUREAUS:	
51N4E bvba Debusynestraat 58/10 - 1080 Brussel Johan Kynys, zaakvoerder	
Tel: 02 503 50 89 Fax: 02 410 58 03 Mail: info@51N4E.com	
ASA bvba Gischellelei 150 - 2600 Berchem Dries Beys, zaakvoerder	
Tel: 03 458 57 37 Fax: 03 258 52 04 Mail: info@asa.be	
Plant en Houtgoed bvba Koetsweg 28, 3010 Kessel-Lo Florvalstraat 12, 3040 Olteneburg P.Holants, N. Vandonpols, zaakvoerders	
Tel: 04 65 32 46 42 Fax: 04 69 44 03 14 Mail:	
TEKENINGEN BOUWAANVRAAG	
Schaal / Echelle: 1/200	
Nr. / N°: X	
Datum / Date:	Index:
SNEDES N	
22/06/2017	